

BİLGİ KURAMI DERS NOTLARI
DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ, FELSEFE BÖLÜMÜ

2) Tutarlılık Kuramı

Uygunluk kuramına yöneltilen bu eleştirilerin sonucu olarak ortaya çıkan yeni kuramlardan biri de 'tutarlılık kuramı'dır. Bu görüşe göre doğruluk, önermelerin, başka varolanlarla ilişkilerinde değil, kendi içlerinde aranmalıdır; önermenin konuya ilişkin diğer bilgi ya da ifadeler ile olan tutarlılığı, önermenin doğruluğudur. Önermeler, 'gerçeklik' ile değil, ancak kendileri gibi önermeler ile karşılaştırılarak doğrulanabilirlerdir. Bu düşüncenin temelinde, ilk olarak, hiçbir ham olgunun varolmadığı savı yatmaktadır. Hiçbir olgu, tek başına ve mutlak olarak özne'nin karşısında durmamaktadır. Bu nedenle, önermeler, olguları temele alarak doğrulanamazlar. Ham olguların varolmaması, bir olgunun ancak ve ancak diğer olgular ile ilişkisinde açığa çıktığı anlamını taşımaktadır. İkinci olarak, bir olgu ile ona ilişkin doğru yargı arasında bir fark olmadığı savı öne sürülmektedir. Olgu bağlamında 'karın yağıyor olması' ile 'kar yağıyor' önermesi arasında önerme doğru olduğu sürece bir fark yoktur. Özne için olgu ve olguya ilişkin doğru ifade arasında fark yoksa ve de her olgu ancak ve ancak başka olgular ile ilişkisinde açığa çıkıyorsa, ifadeler de başka ifadeler ile ilişkilerinde denetlenebilir demektir. F. Bradley'e göre, "doğruluk, aynı anda hem tutarlı hem de kapsamlı (comprehensive) olan evrenin ideal bir ifadesidir. Doğruluk kendi içinde çelişki taşımamalı, tüm açıklamaları içine almalıdır. Kısaca tam doğruluk, dizgeli bir bütün tasarımı gerçekleştirir. Böyle bir bütün de...esas olarak iki özellik taşır, tutarlılık ve kapsamlılık."¹ Blanshard'a göre de, "aslında bir yargıyı sınavan şey, bu yargıyla bağlantılı kabul edilmiş dünyanın tümüdür. Eğer bu dünya çökerse, bu yargı da onunla birlikte çökecektir. İşte bu sınama yolunun adı tutarlılıktır."²

Tutarlılık kuramında, konu üzerine söylenen ifadelerin dayanağı olan ilk önermelerin doğruluklarının nasıl belirlenebileceği sorunu başka bir tartışma yaratmaktadır. Dizge içerisinde kalındığında bu ilk önermelerin doğrulanamaz-yanlışlanamaz temel varsayımlardan ibaret olduklarının kabulü ise, genel-geçer doğruluk iddialarının güvenilirliğini sarsmaktadır. Ancak, doğruluk ile mutlaklık arasında yapılacak ayırım ile mutlaklığın doğruluk için zorunlu koşul olmaktan çıkarılması, böylesi bir kaygıyı da ortadan kaldıracaktır. Burada önemli olan nokta, "x önermesi doğrudur" ifadesinde ne demek istendiğidir. Klasik uygunluk kuramında "x önermesi doğrudur" dendiğinde bu, "x önermesi ancak ve ancak ifade ettiği p olgusu var ise doğrudur" anlamına gelmektedir. Ancak, karşı karşıya kalınacak ham bir p olgusu söz konusu değilse, p olgusu başka olgular ile ilişkisinde açığa çıkıyorsa ve de p'yi doğru olarak ifade eden önerme ile p arasında fark yoksa bu durumda "x önermesi"nin doğruluğu x'in içerisinde bulunduğu kapsamlı dizgedeki diğer önermeler ile tutarlı olarak varolabilmesinde yatmaktadır.

Ayrıca, geçmişe ilişkin önermelerin, bir başka deyişle, önermeyi dile getiren kişi ile eşzamanlı olarak varolmayan olgulara ya da durumlara ilişkin önermelerin, uygunluk kuramına göre sınavması problemlili bir alan yaratmaktadır. Tutarlılık kuramını savunanlara göre, uygunluk kuramında dahi, bu tür önermelerin doğruluk sınavması zaten tutarlılığı temele almakta ve böylece de uygunluk kuramında 'doğruluk' tanımı ile 'doğruluğun sınavması' ayrılmaktadır. Aksi halde, doğrudan algılanan şeyler dışındaki her şeyin reddedilmesi gerekecektir. Saf olgu ortaya konulmadan ve iki taraf (önerme ve olgu) birbiriyle karşılaştırılmadan deneyin olguya uygunluğu bilinemez. Bu karşılaştırma her zaman için problemlidir; çünkü, ilk olarak, karşılaştırma işlemi 'önermelerden' ayrılarak önerme-dışı üçüncü bir noktadan yapılamaz. İkinci olarak da saf olgu ile karşı karşıya olabilmek olanaklı değildir. "Kar beyazdır" gibi bir önerme, 'kar' ve 'beyaz' terimlerinin tanımlarının, 'beyaz' teriminin 'kar' terimine yüklenmesinin koşullarının bilinmesini gerektirir. Bunların belirlenimleri ise başka terimlerin ve ilişkilerin bilinmesini gerektirir. Tüm bunlar arasındaki tutarlılık, bu son önerme ile de çelişmediğinde bu önerme doğru değerini alacaktır. Tutarlılık kuramı, doğruluk tanımı ile doğruluğun sınavmasını birleştirmekte ya da 'doğruluk'un uygulanmasına, bir başka deyişle de 'doğruluk ölçütü' sorununa yönelmektedir. Bununla birlikte, doğrudan algılanan şeylerin de ham olgular değil, başka olgularla

¹ F.Bradley'den aktaran, Tepe, Harun, "Felsefede Doğruluk ya da Hakikat", İmge Yay., 2003, s136

² B.Blanshard'dan aktaran, Tepe, Harun, "Felsefede Doğruluk ya da Hakikat", İmge Yay., 2003, s140

BİLGİ KURAMI DERS NOTLARI
DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ, FELSEFE BÖLÜMÜ

ilişkili bütünlükler olduğu düşünülmemekte ve böylesi bir ortamda sınamanın da başka önermeler ya da önerme dizileri ile yapılacak bir tutarlılık sınaması olduğu öne sürülmektedir.

Bir yargı ya da düşüncenin doğruluğu, o yargı veya düşüncenin gerçeklikle olan ilişkisi veya uygunluğuyla değil, bir bütün olarak verilen evren hakkındaki inançların genel yapısıyla belirlenebilir.

Yargı veya düşünceler, var olan evrendeki önermelerle olan ilişkisi sonucu doğru ve yanlış olursa, yani verili evrenin önermeleriyle tutarlı olursa doğru olur.

Düşüncelerin / önermelerin kendi aralarındaki tutarlılığı doğruluğun ölçütüdür. Bir önermenin doğruluğu sistemde daha önce kabul edilmiş doğru önermelerle gelişmemesine dayanır.

Eleştiri noktaları:

- **Kendi içinde tutarlı olmak bir şeyi doğru kılar mı? Tutarlı bilgi ile edimsel olgu arasında bir ayrım yok mudur?**
- **Tutarlılık ve bilgi kaynağı arasında bir uzlaştırma gerekir.**
- **Aynı konu üzerine iki sistem varsa ve bu sistemin tüm önermeleri hem kendi içinde hem de deneyle tutarlı ise hangi sistem doğru kabul edilecektir?**

3) Öznelerarasıcı (Konvansiyonalist/Uzlaşımçı) Doğruluk Kuramı

“Öznelerarasıcı doğruluk kuramı”, ‘doğruluk’un önermelerin başka varolanlarla ilişkilerinde değil, kendi içlerinde aranması gerektiği düşüncesinde tutarlılık kuramı ile uzlaşmakla beraber, ‘bilgi öznelerinin uyuşmasını’ ön plana çıkarır. Yapılan doğruluk tanımı şöyledir: “bir önerme, ancak her konuşmacı tarafından kabul ediliyorsa ya da bu olanağı taşıyorsa doğrudur.” Böylesi bir yaklaşım, üzerinde uyuşma sağlanmış her doğruluk iddiasının tek taraflı fakat geçerli ve bağlamsal bir iddia olduğunu savlamaktadır. Bu kuramın savunucularından Habermas’a göre, deneyim nesnelere, üzerine savlar ileri sürülen şeylerdir; olgular ise savlanan şeylerdir. Böylece de olgular ve nesnelere farklı iki kategori olarak belirlenmektedir. Nesnelere deneyimi elde edilirken, olgular savlanmaktadır. Olgular savlanırken, deneyim nesnelere dayanabilir; fakat olgular, nesnelere gibi dış dünyada yer almazlar. Bu nedenle ‘doğruluk’u dış dünyada bulunan olgulara uygunluk olarak tanımlayan uygunluk kuramı hatalıdır. *“İfadeler (önermeler) olgulara değil, olgular ifadelerine uygun olmalıdır.”*³ Olgular üzerine konuşulan ortam ise özneler-arası bir ortamdır.

Görüş birliği/tartışım kuramında uyuşmanın sağlanabileceği ortam ve koşullar, *“ideal konuşma-tartışım ortamı”* ve *“ussal insan”* olarak belirlenmiştir. *“Konuştuğu kişilere ve konuşulan nesnelere karşı açık ve yakın olan, ayrıca konuşmasında yalnız duyguların, geleneklerin ve alışkanlıkların belirleyici olmadığı kişiye ussal insan”* denmektedir. *“Önermelerin doğruluğunun koşulu, tüm başka kişilerin olası onayıdır. Benim dışımda kalanların her birinin, benim x nesnesine p yüklemine haklı olarak yüklediğim konusunda emin olabilecek durumda olmaları gerekmektedir. Doğruluk akla dayalı bir görüş birliğine (Konsensus’a) erişmeye söz vermek demektir.”*⁴

³ bkz. Tepe, Harun, *“Felsefede Doğruluk ya da Hakikat”*, İmge Yay., 2003, s169-170

⁴ Habermas’tan aktaran, Tepe, Harun, *“Felsefede Doğruluk ya da Hakikat”*, İmge Yay., 2003, s172

BİLGİ KURAMI DERS NOTLARI DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ, FELSEFE BÖLÜMÜ

Öznelerarasıcı doğruluk kuramının ortaya attığı 'ideal konuşma-tartışma ortamı'nın sağlanabilirliği ve 'ussal insan'ın gelenekten ne ölçüde uzaklaşabileceği tartışmalıdır. Bu iki kavramın tartışmalı olduğu bir ortamda, bu kuramda her uyuşma kendi eksikliğini ve tek yanlılığını itiraf etmek durumunda kalır; çünkü, bir başka uyuşma göre, doğruluk açısından imtiyazlı bir dayanağa sahip değildir ve olamayacaktır. Ancak şu da unutulmamalıdır ki her dil-oyunu* böylesi bir öznelerarası uyuşması varsaymaktadır. Bu varsayım, bir dil-oyununun varlık şartlarından biridir. İki kişinin bir dil-oyunu içerisinde iletişim kurabilmesinin koşulu, bu kişilerin dil-oyununun temel kuralları üzerine uzlaşmış olmalarıdır. Aynı şey üzerine konuşabilmenin ve bunu iletebilmenin koşulu aynı dil-oyunu içerisinde bulunmak ise ve bu dil-oyununun kökensel olarak tek yanlılığı ve eksikliği kaçınılmaz ise bu durumda mutlak doğruluk ya da mutlak kapsayıcılık kaygısı anlamlı bir kaygı olmayacaktır. Bunun yerine geçerliliğe bağlı bir doğruluk iddiası ve "tartışım yoluyla doğrulanabilirlik" söz konusu olacaktır. Habermas, bunun sağlayıcısı olarak 'ideal konuşma-tartışma ortamı' ve 'ussal insan' kavramlarını temel olarak kullanmaktadır. Habermas dışındaki öznelerarasıcı kuramın savunucuları arasında da benzer yaklaşımlar olmakla birlikte, hepsinde ortak olan nokta, 'doğruluk'un, aynı dil içerisinde uygun koşullar altında bulunan herkesin aynı önermeye 'doğru' yüklemine yükleyebilir olmaları ölçütü ile belirlenmekte oluşudur: "Eğer benimle aynı dili konuşan, konuyu bilen ve ussal olan her kişi, gerekli ve uygun bir sınamadan sonra bir nesneye p yüklemine (ya da eşanlamlısını) yükleyebiliyorsa, işte ancak bu durumda "bu p'dir" önermesi doğrudur" diyebilirim, ancak bu durumda 'doğru' yüklemi bu önermeye uygun düşmektedir, ancak bu durumda "bu p'dir" savı haklıdır" diyebilirim."⁵ Böylesi bir yükleme ile konuşmacı ile konuşulan kişi arasında bir uyuşma sağlanmaktadır.

Burada genel hatları ile üzerinde durulan iki kuramda da uygunluk görüşü temelde yer alır. Amaçlanan, uygunluk kuramının, doğruluğun saptanması, gösterilmesi ve kanıtlanması konularındaki 'eksikliğinin' giderilebilmesidir. Kısaca, bu kuramların temelinde yer alan örtük soru, "doğruluk nedir?" ile birlikte "doğruluk nasıl saptanabilir, kanıtlanabilir?" sorusudur. Aranılan, doğruluk tanımına uygun bir biçimde denetleme sağlayacak bir doğruluk ölçütüdür. Bu ölçüt mutlak değildir; fakat doğruluğu denetlemeye yarayacak yöntemler ve araçlar sağlayarak 'doğruluk kuramı'nın işlevliğini sağlamaktadır.

Doğruluk tanımlamasının "doğru" olup olmadığı nasıl belirlenebilir? Bu soruya tanım ile yanıt vermek olanaklı değildir. O halde 'doğruluk tanımı' ile 'doğruluk ölçütü' farklı olmalıdır. Doğruluğun belirleyicisi 'doğruluk ölçütü'dür.

4) Taşırılık/Fazlalık (Redundence) Kuramı

Doğruluk kuramları içerisinde bulunan 'taşırılık kuramı'nın amacı, yeni bir ölçüt önermek yerine uygunluk kuramının temel varsayımlarını eleştirmek ve bütün olarak uygunluk kuramının eksikliklerini gösterebilmektir. Kuramın temel savı, herhangi bir önermeye 'doğrudur' yüklemlenmesinin yapılmasının gereksiz olduğu, 'doğrudur' yüklemine önermeye bir içerik katmadığı savıdır. Önermeye yapılan böylesi bir ekleme, sadece ifadeye bir vurgu eklemekte ya da 'onaylana davranış' olarak işlev görmektedir. Bunun ötesinde 'doğrudur' yüklemi taşırıdır. O halde, 'doğruluk' üzerine geliştirilmeye çalışılan teorik yaklaşımlar ve sorgulamalar, 'doğruluk'un kendi başına bir sorun olarak ele alınması tavrı gereksizdir. 'Doğruluk' da bir dil sorunu olarak diğer dil sorunları ile birlikte ele alınmalıdır. O da, her dil sorununda olduğu gibi ifadenin çözümlenmesi ile aşılabilecek bir dil sorunudur. Bir başka deyişle de 'doğruluk' bir ilişkiyi ifade etmez; o, tümce içerisinde bir 'evetleme'

* *Dil oyunu*: Ünlü çağdaş düşünür Ludwig Wittgenstein'in ikinci dönem felsefesinin en önemli kavramı: Dilin farklı kurallarla yönetilen ve farklı yaşam tarzlarına bağlı olarak gelişen tavla, briç, basketbol benzeri farklı oyunlar topluluğuna benzer bir biçimde kavramsallaştırılması. [Cevizci, Ahmet, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul, 2000, s90]

⁵ W.Kamlah ve P.Lorenzen'den aktaran, Tepe, Harun, "*Felsefede Doğruluk ya da Hakikat*", İmge Yay., 2003, s191

BİLGİ KURAMI DERS NOTLARI
DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ, FELSEFE BÖLÜMÜ

göstergesi olarak iş görür. Bir önermeye doğrudur demek, onu evetlemek, yanlıştır demek ise onun karşıtını iddia etmek demektir. Yapılan sadece 'p doğrudur' önermesinin çözümlenmesidir. O halde, 'doğruluk'tan bir yüklemleme ya da varolan ile ilişkiyi gösteren ya da temsil eden bir kavram olarak değil, 'geçerlilik' olarak söz etmek gerekmektedir. Asıl sorun, önermelerin geçerliliklerinin nasıl gösterileceği olmalıdır ki bu da dil çözümlenmesi içerisinde kalınarak yanıtının aranması gereken bir sorundur.

5) Pragmatizmin Doğruluk Kuramı

Pragmatizmin doğruluk kuramı, 'doğruluk' üzerine yürütülecek teorik bir tartışma yerine, bir kuramın, bir önermenin doğruluğu konusunda kılışal alana bakılması gerektiğini savlamaktadır. İki sav arasından hangisinin doğru olduğunu anlamak için yapılması gereken, her ikisinin de kılışal yaşamı nasıl etkilediğinin ve değiştirdiğinin saptanmasıdır. Bu nedenle William James, pragmatizm için şu ifadeleri kullanır: *"O yalnızca bir araştırma tavrı demektir. İlk şeylerden, ilkelerden, kategorilerden, var sayılan zorluklardan başını çevirme ve ileriye, son şeylere, meyvelere, sonuçlara, olgulara bakma tavrı..."*⁶

Bu yaklaşımın doğruluk anlayışına göre, 'doğruluk' zihin ile dünya arasında olduğu varsayılan bir uygunluğun göstergesi değildir; o, doğrudan deneyim alanı ile ilişkili olan bir kavramdır. Kılışal yaşama göndermeleri dışında 'doğruluk'un kendi başına bir değeri yoktur. Doğruluk iddiası taşıyan her sav, kuram, önerme vb. kökensel olarak eşdeğerdir. Bunlar arasında yaşanacak olan sorun tamamen bir tercih sorunudur ve tercih de bunların kılışal yaşamla ilişkilerine ve onda yaptıkları değişimlere dayalı olarak yapılacaktır. "Bir tasarım yaşamımız için elverişli olduğu sürece doğrudur." Bu yaklaşım, beraberinde zorunlu olarak plüralist bir doğruluk anlayışını da getirmektedir. Mutlak-değişmez bir doğruluk yoktur; bunun yerine kılışal yaşamın ihtiyaçları ve değişimleri ile değişen ve çeşitlenen bir doğrular çokluğu söz konusudur. Yapılması gereken, bu çokluk içerisinde en faydalı olanının seçilmesidir. Örneğin hangi geometri sisteminin doğru olduğunun sorulması anlamsız bir sorudur; yapılması gereken hangi sistemin hangi alanda işe yarar olduğunun tespit edilmesidir. Geometri sistemleri, faydalı oldukları alanlarda 'doğru' değerini almaktadır. Bunun ötesinde herhangi birinin kendi başına bir 'doğruluk' değeri yoktur. Bu durum bütün bilgi iddiaları için de geçerlidir.

Kaynakça

- Cevizci, Ahmet, *"Felsefe Terimleri Sözlüğü"*, Paradigma Yay., İstanbul, 2000
- Coope, Christopher, *"Wittgenstein'in Bilgi Kuramı"*, çev.: S. Altınçekiç, Cogito Düşünce Dergisi, Güz 2002, S. 33, s. 132-154
- Güçlü, A.Baki, Et al., *"Felsefe Sözlüğü"*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2002
- Russel, Bertrand, *"Felsefe Sorunları"*, çev. V. Hacıkadıroğlu, Kabalıcı Yay., İstanbul, 2000
- Soykan, Ömer, Naci, *"Felsefe ve Dil: Wittgenstein Üstüne Bir Araştırma"*, Kabalıcı Yay., İstanbul, 1995
- Tepe, Harun, *"Felsefede Doğruluk ya da Hakikat"*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003

⁶ Tepe, Harun, *"Felsefede Doğruluk ya da Hakikat"*, İmge Yay., 2003, s212